STUDIA UNIVERSITATIS MOLDAVIAE
Revista științifică a Universtității de Stat din Moldova, 2025, nr. 3(183)

CZU: 343.224.1:343.848 **https://doi.org/10.59295/sum3(183)2025_13**

EVOLUȚIA VÂRSTEI RĂSPUNDERII PENALE A MINORILOR

Liana-Georgiana MARIN,
Universitatea de Stat din Moldova

Vârsta răspunderii penale este un aspect important al legislației penale, având impact asupra protecției minorilor și aplicării sancțiunilor. România și Republica Moldova au adaptat normele juridice în funcție de evoluțiile sociale și standardele internaționale. În România, minorii sub 14 ani nu răspund penal, cei între 14 și 16 ani doar dacă se dovedește că au discernământ, iar cei peste 16 ani sunt prezumați a avea discernământ. În Republica Moldova, răspunderea penală începe la 16 ani, cu excepția infracțiunilor grave, prevăzute de lege, pentru care începe la 14 ani. Standardele internaționale, precum Convenția ONU privind Drepturile Copilului, subliniază protecția și reintegrarea minorilor. Europa tinde să crească vârsta răspunderii penale și să dezvolte sisteme judiciare specializate, oferind sancțiuni diferite pentru minori, ținând cont de maturitatea lor psihologică și emoțională.

Cuvinte-cheie: *vârsta răspunderii penale, minoritate, discernământ, prezumție absolută, majorat penal, reintegrare socială, reeducare.*

THE EVOLUTION OF THE AGE OF CRIMINAL LIABILITY OF MINORS

The age of criminal responsibility is crucial in criminal law, affecting both the protection of minors and the application of sanctions. Romania and Moldova have adjusted their laws based on social changes and international norms. In Romania, minors under 14 are not criminally responsible, those aged 14–16 can be held accountable only if proven to have discernment, while those over 16 are presumed to have it. In Moldova, criminal responsibility starts at 16, except for serious offenses, where it begins at 14. International standards, such as the UN Convention on the Rights of the Child, highlight the importance of protecting and reintegrating minors. Across Europe, there is a trend toward increasing the age of criminal responsibility and developing specialized juvenile justice systems, ensuring sanctions consider minors' psychological and emotional maturity.

Keywords: *age of criminal responsibility, minority, discernment, absolute presumption, legal adulthood, social reintegration, re-education.*

Introducere

De-a lungul timpului, atât în literatura de specialitate, cât și în jurisprudență, juriștii teoreticieni și practicienii dreptului deopotrivă au reflectat, au discutat sau au exprimat numeroase argumente pentru a justifica, a explica și a aplica sancțiuni de drept penal infractorilor minori. Spre deosebire de pedepse, care sunt sancțiuni penale, măsurile educative sunt numite sancțiuni de drept penal, tocmai pentru că nu au un caracter esențialmente represiv [1, p.362].

Morala, obiceiurile, principiul umanismului, evoluția societății și a științei, globalizarea, conștientizarea importanței respectării drepturilor omului, au dat de-a lungul timpului diferite forme atât prevederilor legale privind vârsta răspunderii penală a minorilor, cât și răspunderii penale propriu-zise și modalităților de individualizare a sancțiunilor de drept penal [7, p.262].

În dreptul roman, în Legea celor XII Table, în privința delincvenților minori se făcea o distincție între *impuberus*, respectiv cei care nu împliniseră 14 ani în cazul băieților și 12 ani în cazul fetelor, și *puberus*, adică cei care depășiseră aceste vârste. Clasificarea avea o importanță practică, întrucât pentru reprezentanții primei categorii (*impuberus*) era instituită o răspundere penală diminuată, dar și o cauză de relativă impunitate pentru cei care aveau sub 7 ani, începând cu legiuirea lui Iustinian.

Totuși, în normele Împăratului Iustinian, persoanele care aveau peste 7 ani erau asimilate infractorilor majori, cu condiția de a săvârși fapte grave prevăzute de legislația în materie penală din acea vreme, întrucât s-a considerat că „*vârsta era depășită de periculozitate – malitia supplet aetatem"* (Lefterache Lavinia Valeria, *Justiția penală în cazul minorilor, Note de curs pentru studii de master,* Științe penale aprofundate,

Editura Universul Juridic, București, 2011, p. 1; Ortansa Brezeanu, Minorul și legea penală, Editura All Beck, București, 1988, p. 7). De exemplu, în cazul furtului, puberul era bătut cu nuielele și apoi putea fi omorât de victimă, iar impuberul era pedepsit cu bătaia și obligat la plata de daune-interese, care erau achitate de cei care exercitau autoritate părintească [3, p. 85].

În dreptul feudal românesc, încălcarea normelor penale era denumită „*faptă*”, iar nu infracțiune și după gravitatea pedepselor, ele erau divizate în „*fapte mari*” și „*fapte mici*” [5, p.268]. Faptele aveau un caracter cazuistic, în sensul că se identificau cu persoana făptuitorului, avându-se în vedere numai persoana acestuia și latura materială a faptei, iar nu și atitudinea subiectivă a acestuia față de actul de executare. Noțiunea de infracțiune nu se formase încă și nici cea de latură subiectivă – intenție și culpă [4 p. 108-109].

Minoritatea era tratată drept o cauză de înlăturare sau de atenuare a pedepsei, în conformitate cu Cartea Românească de Învățătură în Moldova a domnitorului Vasile Lupu, din anul 1646, și a Îndreptării Legii a domnitorului Matei Basarab din anul 1652, astfel: de înlăturare pentru minorii cu vârsta de sub 7 ani, respectiv un regim atenuant pentru băieții cu vârsta cuprinsă între 7-14 ani și pentru fetele cu vârsta cuprinsă între 7-12 ani, precum și, cu anumite particularități, pentru cei cu vârsta de 14 ani până la majorat, cu excepția infracțiunilor foarte grave, pentru care era prevăzută aceeași pedeapsă ca pentru majori. Vârsta majoratului era stabilită la 20 de ani pentru băieți și la 25 de ani pentru fete.

Tendința ulterioară a reformei legislative în ceea ce privește tratamentul sancționator al infracțiunilor comise de minori, precum și stabilirea unei sancțiuni adecvate, a fost în sensul de a ridica limita vârstei de la care minorul răspunde penal. Condica Criminalicească (Codul Șuțu-Sturdza din anul 1826) și Condica Criminală (Codul Ghica-Știrbei din anul 1852) instituiau o prezumție absolută de inexistență a discernământului pentru persoanele care nu au împlinit 8 ani, iar în intervalul de vârstă 8-15 ani răspundeau chiar și atunci când se dovedea că au săvârșit fapta fără discernământ *(„fără pricepere și fără cugetare”)*, fiind încredințați părinților pentru a-i supraveghea, iar dacă se dovedea că au acționat cu discernământ (*„cu pricepere”*), se stabilea o pedeapsă cu limitele cuprinse între 3 luni și 3 ani, precum și locul de executare. Minorii cu vârsta cuprinsă între 15-21 de ani nu erau exonerați de răspundere, indiferent că au acționat cu sau fără intenție.

Schimbarea importantă a dreptului penal românesc a apărut când s-a făcut trecerea de la faptă la instituția juridică a infracțiunii, adică de la accentul pus exclusiv pe latura materială la conferirea unei semnificații egale și laturii subiective, acest proces fiind denumit *„spiritualizarea dreptului penal”*, reprezentând o evoluție, prin depășirea etapei în care dreptul penal avea un caracter pur cazuistic.

În Codul penal român din 1865, se menține prezumția absolută de lipsă a discernământului pentru persoanele minore cu vârsta de sub 8 ani, adăugându-se o prezumție relativă de lipsă a discernământului pentru minorul cu vârsta între 8 și 15 ani. Dacă prezumția era răsturnată, minorul era încredințat părinților spre creștere și educare sau era trimis la mănăstire. În dreptul român a fost înlocuită casa de corecție din legea franceză cu trimiterea la mănăstire [6, p.316; 9, p.2], în funcție de gravitatea faptei comise.

Ulterior, în Codul Penal Carol al II-lea, din anul 1936, criteriul priceperii este înlocuit cu cel al discernământului din Codul penal din 1865, fixând majoratul din punct de vedere penal la vârsta de 19 ani, o prezumție absolută de lipsă a discernământului anterior vârstei de 14 ani, precum și o prezumție relativă de inexistență a discernământului în perioada adolescenței (14-19 ani). Criteriul discernământului a înlocuit și *criteriul dezvoltării morale și intelectuale* din Novela penală din anul 1908 din Transilvania.

În privința celor care au acționat fără discernământ, Codul penal român de la 1936 prevedea măsuri cu caracter preventiv, educativ, tutelare și de protecție, care însă luau sfârșit atunci când adolescentul împlinea vârsta de 21 de ani. Referitor la tratamentul sancționator al adolescenților care împlineau vârsta de 14 ani și săvârșeau o infracțiune, Codul prevedea aplicarea unor măsuri de siguranță, precum libertatea supravegheată sau educația corectivă ori pedepse (mustrarea, închisoarea corecțională sau detențiunea simplă).

La scurt timp, dictatura Regelui Carol al II-lea a promovat un regim sancționator mai sever, inclusiv în privința răspunderii minorilor. Noțiunea de *„copil”* sau de *„adolescent”* a fost înlocuită cu cea de „*minor*” și reforma privind creșterea vârstei răspunderii penale a suferit un regres, întrucât vârsta de la care un minor răspunde penal a fost redusă de la 14 ani la 12 ani, iar majoratul penal a fost redus de la 19 ani la 18 ani.

Codul penal din anul 1968 fixează vârsta răspunderii penale la 14 ani, vârstă ce a fost menținută ca atare în reglementările ulterioare. În Codul penal din 1968 aspectul intelectiv se completează cu cel volitiv, iar

între vârsta de 14 ani și cea de 16 ani se prezumă că minorul nu are discernământ, prezumția fiind relativă. După vârsta de 16 ani minorul răspunde penal, fiind instituită așadar o prezumție relativă de existență a discernământului.

Pe lângă criteriul privind stabilirea unei vârste minime de răspundere penale, sancționarea minorilor presupune și consacrarea unui regim sancționator special. Potrivit acestui Cod penal, instanța putea alege fie o pedeapsă (pedeapsa închisorii sau amenda penală), fie o măsură educativă, în funcție de particularitățile fiecărei cauze și de persoana minorului. Măsurile educative, în conformitate cu art. 100 din Codul Penal din 1968, erau următoarele: mustrarea, libertatea supravegheată, internarea într-un centru de reeducare, internarea într-un institut medical-educativ. Dacă instanța aplica o pedeapsă, limitele speciale prevăzute de legea penală erau reduse la jumătate, conform art. 109 alin. 1 teza a II-a din Codul Penal din 1968, iar în cazul în care legea prevedea pentru infracțiunea săvârșită pedeapsa detențiunii pe viață, se putea aplica minorului pedeapsa închisorii de la 5 la 20 de ani. Totodată, potrivit art. 109 alin. 3 din Codul Penal din 1968, pedepsele complementare nu se aplicau minorilor.

Discuții

Legislațiile din Europa cunosc un sistem bazat pe ideea împărțirii vârstei în etape succesive, individul trecând de la o iresponsabilitate totală la o responsabilitate totală [11, p. 331]. Ceea ce diferențiază legislațiile, este faptul că etapele nu sunt identice în fiecare țară și că în interiorul unei etape, regimul aplicabil nu e întotdeauna același. Plecând de la ideea că minorii constituie subiecte de drept demne de o atenție specială din partea societății și mai ales din partea legiuitorilor, sistemelor sociale și a sistemelor de justiție, al XVII-lea Congres internațional de drept penal, care a avut loc la Beijing în perioada 12-19 septembrie 2004, a abordat problema răspunderii penale a minorilor în ordinea internă și internațională. În rezoluția adoptată la acest Congres s-a stabilit un set de 17 principii. Dintre acestea, cele mai importante sunt următoarele: minorul este un subiect de drept care prezintă caracteristici proprii; vârsta majoratului penal trebuie să fie stabilită la 18 ani, iar vârsta de la care minorul răspunde penal nu poate fi mai mică de 14 ani la data săvârșirii infracțiunii; minorii infractori trebuie să fie supuși cu prioritate unor măsuri educative.

Vârsta răspunderii penale reprezintă un subiect de interes major în legislația penală, având implicații directe asupra protecției minorilor și asupra aplicării sancțiunilor penale. De-a lungul timpului, statele europene au ajustat limitele minime ale răspunderii penale pentru a reflecta schimbările sociale și noile abordări privind justiția juvenilă.

În România, această evoluție a fost influențată atât de legislația națională, cât și de standardele internaționale, după cum am menționat anterior. Astfel, întrucât fapta minorului care nu împlinise vârsta de 14 ani nu este niciodată infracțiune, pot fi luate cu privire la aceste măsuri de ocrotire, precum plasamentul sau supravegherea specializată, așa cum sunt acestea prevăzute de Legea nr. 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului.

În cazul în care unui minor cu vârsta mai mică de 16 ani îi lipsește discernământul, se va aplica cu prioritate cauza de neimputabilitate a minorității, pentru situația în care operează mai multe cauze de neimputabilitate, iar pentru minorii care au împlinit vârsta cuprinsă între 16 și 18 ani se va aplica cauza de neimputabilitate a iresponsabilității (daca se dovedește ca au săvârșit fapta penala fără discernământ).

În prezent, Codul Penal al României stabilește că minorii sub 14 ani nu răspund penal, în timp ce cei cu vârste cuprinse între 14 și 16 ani pot răspunde penal doar dacă se dovedește că au acționat cu discernământ (prin intermediul unei expertize medico-legale), iar după vârsta de 16 ani este prezumat relativ faptul că minorii au acționat cu discernământ.

Această reglementare a fost influențată de necesitatea alinierii la normele europene și internaționale privind protecția copilului. De-a lungul istoriei legislative, România a trecut prin mai multe modificări în ceea ce privește vârsta răspunderii penale, astfel cum am arata anterior, în special în perioadele de tranziție legislativă după căderea regimului comunist și aderarea la Uniunea Europeană.

Legislația Republicii Moldova stabilește că răspunderea penală a minorilor implică două elemente esențiale: responsabilitatea și vârsta minimă de răspundere penală. Responsabilitatea presupune capacitatea biopsihică a individului de a înțelege consecințele faptelor sale și de a-și controla comportamentul în raport

cu ceilalți membri ai societății. Aceasta implică discernământul necesar pentru a recunoaște caracterul ilicit al unei fapte și capacitatea de a-și manifesta voința în mod conștient [12, p. 208-209].

Al doilea element esențial este vârsta răspunderii penale. Conform articolului 21 din Codul penal al Republicii Moldova, vârsta minimă pentru răspunderea penală este de 16 ani. Totuși, există excepții, prevăzute la alineatul (2) al aceluiași articol, care permit tragerea la răspundere a minorilor de 14 ani în cazul comiterii unor infracțiuni grave și deosebit de grave. Pentru minorii cu vârsta sub 18 ani care au comis pentru prima dată o infracțiune ușoară sau mai puțin gravă și care prezintă potențial de reabilitare, legislația prevede posibilitatea eliberării de răspundere penală. În plus, în situația în care un minor este deja condamnat pentru o infracțiune ușoară, mai puțin gravă sau gravă, dar nu a împlinit încă vârsta de 18 ani, instanța de judecată poate dispune măsuri de constrângere cu caracter educativ, ca alternativă la pedeapsa penală [12, p. 208-209].

În Spania, a fost adoptată o lege specială pentru reglementarea vârstei răspunderii penale și a regimului sancționator al minorilor, respectiv Legea organică spaniolă nr. 5 din 12 ianuarie 2000 privind răspunderea penală a minorilor. Potrivit acestei legi, minorii care nu au împlinit 14 ani sunt exceptați de la răspunderea penală, beneficiind de o prezumție absolută de lipsă de capacitate penală, minorii mai mici de 14 ani beneficiază de o prezumție absolută de lipsă de capacitate penală, pe când minori cu vârsta cuprinsă între 14 și 17 ani răspund penal în toate cazurile în care nu este incidență clauză de înlăturare a răspunderii penale [10, p. 1].

În Anglia și Țara Galilor, Spania, Țările de Jos, Portugalia și Elveția, un minor care nu a atins vârsta răspunderii penale nu poate fi considerat în niciun caz răspunzător penal. În aceste cinci țări, vârsta răspunderii penale variază între șapte și șaisprezece ani: este de șapte ani în Elveția, zece ani în Anglia și Țara Galilor, doisprezece ani în Țările de Jos și șaisprezece ani în Portugalia. Elveția intenționează să majoreze această vârstă la zece ani. Țările de Jos au redus-o de la paisprezece la doisprezece ani în anul 1994. În Anglia și Țara Galilor, prezumția de iresponsabilitate care exista pentru copiii cu vârste cuprinse între 10 și 14 ani a fost eliminată recent [8].

În celelalte țări, minorul care nu a atins vârsta majoratului penal este prezumat iresponsabil, dar, începând cu o vârstă inferioară majoratului penal, răspunderea sa penală poate fi totuși angajată dacă sunt îndeplinite anumite condiții.

Vârsta iresponsabilității penale relative variază de la un stat la altul. Astfel, este de 13 ani în Franța, 14 ani în Germania și Italia și 16 ani în Belgia. Condițiile care permit excepții de la prezumția de iresponsabilitate a minorilor variază de la o țară la alta. Germania și Italia se bazează pe un criteriu predominant moral: prima analizează maturitatea și discernământul tânărului infractor, în timp ce a doua se referă la *„capacitatea de a voi și de a înțelege”*. Pe de altă parte, Belgia și Franța pun accent pe adecvarea măsurilor pe care le pot adopta tribunalele specializate.

Vârsta majoratului penal, adică vârsta de la care un infractor intră sub incidența dreptului penal comun, este stabilită la optsprezece ani în aproape toate țările europene. Acesta este cazul în Germania, Anglia și Țara Galilor, Belgia, Franța, Italia, Țările de Jos, Elveția, România si Republica Moldova. Belgia și Țările de Jos sunt singurele state în care judecătorul poate decide reducerea vârstei majoratului penal [8]. Astfel, în aceste două țări, gravitatea infracțiunii și personalitatea autorului său pot determina judecătorul să considere un tânăr infractor drept adult imediat ce acesta a împlinit vârsta de 16 ani. Într-o astfel de situație, tânărul infractor este supus dreptului penal aplicabil adulților.

În mod concomitent, mai multe țări prevăd posibilitatea amânării vârstei majoratului penal. Astfel, Germania și Țările de Jos permit aplicarea dreptului penal pentru minori până la vârsta de 21 de ani. Proiectul de lege spaniol conține, de asemenea, această prevedere. În mod similar, Codul penal elvețian include măsuri specifice pentru tinerii adulți cu vârste cuprinse între 18 și 25 de ani, în timp ce în Portugalia, tinerii cu vârste între 16 și 21 ani nu sunt supuși Codului penal, ci unui text legislativ special [8].

Principiul conform căruia un tânăr infractor este, de la o anumită vârstă, recunoscut ca fiind răspunzător penal în cadrul unui sistem care doar în mod excepțional impune o sancțiune penală în sens strict are caracter universal, însă este aplicat diferit de la o țară europeană la alta.

Concluzii

O tendință majoră în legislațiile europene este creșterea vârstei răspunderii penale, în paralel cu dezvoltarea unor sisteme judiciare specializate pentru minori. Copiii și adolescenții răspund penal începând cu o anumita vârstă și li se aplică, în general, alte sancțiuni față de inculpații adulți, întrucât nu au aceeași maturitate psihologică, emoțională și cognitivă ca adulții. Creierul uman, în special zonele responsabile pentru luarea deciziilor și controlul impulsurilor (cum ar fi cortexul prefrontal), continuă să se dezvolte până în jurul vârstei de 25 de ani. Din acest motiv, minorii pot fi influențați mai ușor de factori externi și pot lua decizii fără a înțelege pe deplin consecințele juridice și sociale ale faptelor lor. În consecință, organizațiile internaționale, precum Comitetul ONU pentru Drepturile Copilului și Consiliul Europei, recomandă statelor membre să adopte politici care să pună accent pe măsuri educative și de integrare socială cu privire la minori.

Potrivit normelor internaționale, inclusiv Convenției ONU privind Drepturile Copilului și Convenției Europene a Drepturilor Omului, minorii trebuie protejați și tratați într-un mod care să le favorizeze dezvoltarea și reintegrarea socială. Scopul principal nu este cel punitiv, ci reeducarea și reinserția lor în societate.

Răspunderea penală a minorilor prezintă unele particularități, iar legislațiile din toate timpurile au prevăzut dispoziții speciale pentru această categorie de infractori, atât sub aspectul vârstei de la care răspund penal, cât și cu privire la sancțiunile de drept penal ce le sunt aplicabile.

Bibliografie:

1. ANTONIU, G. (coord.). *Noul Cod penal. Comentariu pe articole*, vol. II, Editura CH Beck, București, 2008.
2. BREZEANU, O. *Din istoria regimului sancționator al minorului din România,* R.D.P. nr.2, 1995.
3. BREZEANU, O. Minorul și legea penală, Editura All Beck, București, 1988.
4. CERNEA, E. *Legea Țării – vechiul drept consuetudinar român*, Editura Universul Juridic, București, 2008.
5. COSTĂCHESCU, M., *Documentele moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, vol. II, Fundațiunea „Regele Ferdinand I", Iași, 1931.
6. DVORACEK, M., STIHAN, P., *Istoria Dreptului Românesc*, vol. II, partea I.
7. Institute Canadien d'administration de la Justice, *La détermination de la peine (Sentencing),* editat de Les Éditions Yvon Blais, 1987.
8. *La responsabilité pénale des mineurs, Studii de legislație comparată.* https://www.senat.fr/lc/lc52/lc520.html#toc3
9. LEFTERACHE, L.V. *Justiția penală în cazul minorilor, Note de curs pentru studii de master,* Științe penale aprofundate, Editura Universul Juridic, București, 2011.
10. NUCĂ, N. *Evoluția normelor penale aplicabile infractorului minor. Elemente de drept comparat*, 2024.
11. PRADEL, J. *Droit pénal comparé*, Ed. Dalloz, Paris, 1995.
12. ROTARI, A. *Răspunderea penală a minorilor și regimul sancționator în legislația Republicii Moldova și altor state*, A*nalele ştiinţifice ale USM. Seria „Lucrări studenţeşti",* Chișinău, 2022.

Date despre autoare:

Liana-Georgiana MARIN, judecător la Judecătoria Sectorului 6 București, doctorandă, Școala Doctorală Științe Juridice și Economice, Universitatea de Stat din Moldova.

ORCID: 0009-0006-9304-6498

E-mail: liana.georgiana_marin@yahoo.com

Prezentat: 10.03.2025